

PAWEŁ OCHMANN¹

Rozumowanie *per analogiam* a heurystyka reprezentatywności²

Wpłynął: 14.05.2025. Akceptacja: 29.10.2025

Streszczenie

Rozumowanie *per analogiam* stanowi użyteczny instrument metodologiczny w pracy prawnika, znajdując zastosowanie zarówno w praktyce stosowania prawa, jak i w dyskursie naukowym. Celem tego artykułu jest wyjaśnienie, czy rozumowanie przez analogię może być utożsamiane na płaszczyźnie psychologicznej z heurystyką reprezentatywności, która stanowi jedną z heurystyk wydawania sądów wyróżnionych w psychologii przez Daniela Kahnemana i Amosa Tversky'ego. Ten rodzaj myślenia heurystycznego również opiera się na dostrzeżeniu podobieństwa. Tym samym zasadne jest postawienie pytania, czy heurystyka reprezentatywności stanowi postać wnioskovania *per analogiam* na płaszczyźnie psychologicznej. Niniejszy artykuł klaryfikuje relacje pomiędzy rozumowaniem przez analogię a heurystyką reprezentatywności.

Słowa kluczowe: rozumowanie przez podobieństwo, wnioskovanie a simile, heurystyki wydawania sądów, myślenie heurystyczne, heurystyka reprezentatywności.

¹ Paweł Ochmann – Uniwersytet Jagielloński (Polska), e-mail: pawel.ochmann@doctoral.uj.edu.pl

² Badania wykorzystane w artykule nie zostały sfinansowane przez żadną instytucję.

PAWEŁ OCHMANN

The Reasoning by Analogy and the Representativeness Heuristic³

Abstract

The reasoning by analogy is a useful tool for lawyer's work and a comprehensive method of legal thinking. It is applied in legal practice as well as in a scientific discourse. The purpose of the article is to clarify whether the reasoning *per analogiam* may be equated or associated with one of the heuristics distinguished in psychology by Amos Tversky and Daniel Kahneman: representativeness. The heuristic is based after all on similarity. Therefore it is justified to verify whether the heuristic of representativeness may be perceived as the reasoning by analogy from psychological perspective. The article scrutinizes and explicates relations between an analogical reasoning and the representativeness heuristic.

Keywords: heuristics and biases, representativeness, analogical reasoning, reasoning by analogy (*per analogiam*), intuitive judgment.

³ The research in this article has not been supported financially by any institution.

Wprowadzenie

Rozumowanie *per analogiam*, określane w niniejszym tekście również jako wnioskowanie⁴ z analogii (podobieństwa) czy *argumentum a simili*, stanowi jeden z podstawowych⁵ instrumentów metodologicznych⁶ w pracy prawnika⁷. W doktrynie podkreśla się ponadto jego wykraczający poza problematykę prawa charakter, wskazując, że „argument z analogii to topos argumentacyjny stosowany uniwersalnie we wszelkich dziedzinach dyskursu teoretycznego i praktycznego”⁸. Jako reguła inferencyjna pozwala na rozstrzyganie stanów faktycznych, które *prima facie* wymykają się spod zakresu normowania przepisów ustawowych ujmowanych literalnie⁹. W ramach wnioskowania z podobieństwa wyróżnia się analogię z ustawy (*analogia legis*) oraz analogię z prawa (*analogia iuris*)¹⁰. Powszechność i przydatność wnioskowania przez podobieństwo wydaje się nie budzić wątpliwości w polskim kręgu kulturowym¹¹. Wyrazem tego są ugruntowane, wręcz powszechne przekonania

⁴ Na potrzeby niniejszego artykułu pojęcia „rozumowania” i „wnioskowania” traktowane są synonimicznie i używane zamiennie.

⁵ Dla potwierdzenia szerokiego wykorzystania rozumowania *per analogiam* w praktyce stosowania prawa warto odwołać się do danych empirycznych. Przykładowo fraza *per analogiam* pojawia się w 3278 orzeczeniach wydanych przez NSA lub wojewódzkie sądy administracyjne, jakie dostępne są w dostępnej bezpłatnie w internecie Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych. Zob. <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/cbo/search> (stan na 26.10.2025 r.).

⁶ Michał Araszkiewicz stawia nawet tezę, że „rozumowania *per analogiam* są w dyskursie prawniczym powszechne”. M. Araszkiewicz, *Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa* [w:] *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021, s. 132.

⁷ Jak zauważa Andrei Marmor, *It is a familiar slogan in legal circles that »like cases should be treated alike«*. A. Marmor, *Law in the Age of Pluralism*, Oxford 2007, s. 183.

⁸ Tak M. Araszkiewicz, R. Michalczak, M. Pach, *Argument z analogii* [w:] *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021, s. 1054.

⁹ Zygmunt Ziemiński, wyjaśniając mechanizm wnioskowań prawniczych (do których należy również rozumowanie *per analogiam*), stwierdza, że „normy prawne są wprawdzie normami obowiązującymi ze względu na ich uzasadnienie tetyczne (przez akt stanowienia), lecz zakłada się o nich, że mają też uzasadnienie aksjologiczne”, a wyprowadzanie nowych norm polega właśnie na odwołaniu się do tego uzasadnienia aksjologicznego. W wyniku określonego wnioskowania dochodzi się do wniosku, że uzyskiwana koresponduje z tym uzasadnieniem aksjologicznym, co pozwala na uznanie, że również ona obowiązuje z woli prawodawcy. Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa–Poznań 1977, s. 115.

¹⁰ Zob. przykładowo Z. Tobor [w:] J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994, s. 181.

¹¹ Dobitnie podkreślił to Trybunał Konstytucyjny, dopuszczając analogię zarówno z ustawy, jak i z prawa, zauważając przy tym, że również w doktrynie „dopuszczalność stosowania analogii jest (...) zasadniczo niewątpliwa”. Orzeczenie TK z dnia 8 listopada 1994 r., sygn. P 1/94, OTK 1994/2/37.

o jego dopuszczalności w pewnych dziedzinach prawa¹² oraz założenia wykluczające zupełnie taką możliwość w odniesieniu do pewnych wycinków rzeczywistości prawnej¹³. Pomimo tego problematyka rozumowania przez analogię nie jest zupełnie wolna od wątpliwości. Celem tego artykułu nie jest bynajmniej ich analiza i całkowite rozwiązanie, gdyż tak postawione cele wymagałaby z pewnością opracowania monograficznego traktującego samodzielnie o *argumentum a simile*. Niniejszy artykuł dąży natomiast do wyjaśnienia, czy rozumowanie przez analogię może być utożsamiane na płaszczyźnie psychologicznej z heurystyką reprezentatywności, która stanowi jedną z heurystyk wydawania sądów wyróżnionych w psychologii przez Daniela Kahnemana i Amosa Tversky'ego¹⁴. Ten rodzaj myślenia heurystycznego również opiera się przecież na dostrzeżeniu podobieństwa. Tym samym zasadne jest postawienie pytania, czy heurystyka reprezentatywności stanowi rodzaj wnioskowania *per analogiam*. Poniższa analiza służyć ma wykrystalizowaniu związków pomiędzy nimi. Takie podejście do rozumowania przez podobieństwo pozwala spojrzeć na nie przez nieco inny, psychologiczny pryzmat, wykorzystując tym samym instrumentarium badawcze wypracowane w psychologii do zagadnienia należącego do nauk prawnych.

Heurystyka reprezentatywności jako postać myślenia heurystycznego

Z uwagi na to, że heurystyki wydawania sądów pochodzą z innej niż prawo dyscypliny, odniesienie się do nich w tekście prawniczym powinno rozpoczynać się od ich krótkiego przedstawienia. Taki zarys jawi się jako swoiste *conditio sine qua non* zrozumiałości i czytelności prowadzonego tu wywodu. Heurystyki wydawania sądów weszły na stałe do psychologii oraz innych dziedzin – w szczególności nauk ekonomicznych – stanowiąc jedną z podstaw ekonomii behawioralnej, za sprawą badań prowadzonych od początku lat 70. XX w. przez wspomnianych

¹² Przykładowo w prawie cywilnym analogia jest powszechnie akceptowana. Zob. np. M. Walasik, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013, s. 203 i n.; E. Kabza, *Problem stosowania analogii w prawie cywilnym*, „Forum Prawnicze” 2010, wrzesień, s. 52 i n.

¹³ W prawie karnym natomiast wykluczone jest wnioskowanie *per analogiam* na niekorzyść oskarżonego. Z kolei jeżeli analogia byłaby korzystna dla sprawcy, to bywa dopuszczana. Zob. J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2020, s. 173–174.

¹⁴ Szersze przedstawienie badań Daniela Kahnemana i Amosa Tversky'ego oraz poszczególnych heurystyk wykraczałoby poza ramy niniejszego artykułu. Materia ta w sposób syntetyczny przedstawiona jest w artykule Kahnemana opartym na wykładzie z okazji otrzymania przez niego Nagrody Nobla. D. Kahneman, *Maps of Bounded Rationality: A Perspective on Intuitive Judgment and Choice* (Prize Lecture, December 8, 2002), s. 450–451. Pozyskano z: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/kahnemann-lecture.pdf> (dostęp: 12.5.2025).

Tversky'ego i Kahnemana¹⁵. Badacze ci wyróżnili trzy rodzaje heurystyk: dostępności (*availability*)¹⁶, reprezentatywności (*representativeness*)¹⁷ oraz zakotwiczenia i dostosowania (*anchoring and adjustment*)¹⁸. Mimo że różnią się one między sobą, to ich wspólną cechą stanowi oparcie się na jednej lub co najwyżej kilku informacjach dla sformułowania opinii, z pominięciem pozostałych informacji, które mogą być w danej sprawie relewantne¹⁹. Myślenie heurystyczne ma bowiem charakter uproszczony, dzięki czemu możliwe jest przyspieszone podjęcie decyzji²⁰. W ten sposób następuje oszczędność czasu, co stanowi pewną zaletę heurystyk²¹. Jeżeli bowiem podjęta w ten sposób decyzja nie jest zła, to jej osiągnięcie wymaga poniesienia mniejszych nakładów czasowych, tym samym obniża koszty związane ze sformułowaniem osądu w danej sprawie²². Z powyższej charakterystyki widać, że rozumowanie heurystyczne ma charakter skrócony względem standardowego myślenia zaangażowanego w proces formułowania opinii²³. Podkreślić przy tym

¹⁵ Daniel Kahneman za swoje badania poświęcone podejmowaniu decyzji w warunkach niepewności, stanowiących podłoże dla myślenia heurystycznego, uhonorowany został ekonomiczną Nagrodą Nobla w 2002 roku. Badania te prowadzone były wspólnie z Amosem Tverskym, który zmarł w 1996 r., przez co formalnie nie został laureatem (Nagroda Nobla przyznawana jest tylko osobom żyjącym).

¹⁶ A. Tversky, D. Kahneman, *Availability: A Heuristic for Judging Frequency and Probability*, "Cognitive Psychology" 1973, 5, s. 207–232.

¹⁷ D. Kahneman, A. Tversky, *Subjective probability: A judgement of representativeness*, [w:] *Judgement under uncertainty: Heuristics and biases*, red. D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, Cambridge 1982, s. 32–47.

¹⁸ A. Tversky, D. Kahneman, *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*, "Science. New Series" 1974, 185(4157), s. 1124–1130.

¹⁹ B. Marsh, P.M. Todd, G. Gigerenzer, *Cognitive Heuristics: Reasoning the Fast and Frugal Way*, [w:] *The nature of reasoning*, red. J.P. Leighton, R.J. Sternberg, New York 2004, s. 273–274.

²⁰ Tym samym powszechnie przyjmuje się, że dzięki heurystykom możliwe jest podjęcie decyzji w warunkach ograniczeń czasowych lub posiadanych informacji. Zob. np. B. Marsh, *Do Animals Use Heuristics?* "Journal of Bioeconomics" 2002, 4, s. 49.

²¹ Wśród psychologów spotkać można głosy dostrzegające liczne zalety heurystyk. Zob. np. G. Gigerenzer, P.M. Todd, *Fast and Frugal Heuristics: The Adaptive Toolbox*, [w:] G. Gigerenzer, P.M. Todd, ABC Research Group, *Simple Heuristics that Make Us Smart*, Oxford 1999, s. 22.

²² Tym samym przy założeniu, że heurystyki prowadziłyby do tak samo prawidłowych rozstrzygnięć jak w przypadku standardowego myślenia, posługiwanie się nimi można by uznać za efektywne z punktu widzenia ekonomicznego. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania na ten temat – w istocie bowiem materia efektywności ekonomicznej heurystyk stanowi wdzięczny temat na monografię książkową z pogranicza psychologii, ekonomii, a przy odpowiednim ujęciu zakresu rozważań i prawa – dla potwierdzenia można przywołać przykładowo efektywność w sensie Pareto, na gruncie której niepogorszenie stanu rzeczy (które w tym wypadku należałoby rozumieć jako nieobniżenie jakości podejmowanej decyzji, dzięki czemu niczyja sytuacja nie ulegnie pogorszeniu) przy poniesieniu mniejszych kosztów dla realizacji tego stanu rzeczy stanowiłoby rozwiązanie Pareto efektywne. Na temat efektywności w sensie Pareto zob. przykładowo: J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007, s. 30–35.

²³ Barnaby Marsh ujmuje heurystyki jako „skrótty poznawcze”. Pisze on, że *Heuristics are cognitive shortcuts that enable individuals to make evaluations on the basis of one or a few simple rules or cues, thereby avoiding the processing and time costs related to exploring an exhaustive set of possibilities*. B. Marsh, *Heuristics as social tools*, "New Ideas in Psychology" 2002, 20(1), s. 49–50.

należy, że oprócz trzech wyżej wymienionych heurystyk wyróżnionych przez Kahnemana i Tversky'ego, w psychologii wyróżnia się również inne ich postaci. Gwoli przykładu można wskazać Gerda Gigerenzera, wskazującego na „heurystykę rozpoznawania” (*recognition heuristic*), alternatywnie określaną jako „reguła kciuka” (*rule of thumb*) oraz „heurystykę spojrzenia” (*gaze heuristic*)²⁴. Tym samym wydaje się, że myślenie heurystyczne nie tworzy katalogu zamkniętego (*numerus clausus*), stanowiąc zbiór otwarty. Rudymetarnym elementem świadczącym o istocie rozumowania heurystycznego jest uproszczenie, skrócenie i przyspieszenie procesu myślowego.

Zakreśliwszy główne cechy wspólne poszczególnych rodzajów heurystyk, można przejść do stanowiącej przedmiot rozważań w niniejszym tekście heurystyki reprezentatywności. Heurystyka ta polega na tym, że wybiera się „wyniki, które zdają się najbardziej reprezentatywne dla materiału dowodowego” (tłum. własne – P.O.)²⁵. Tversky i Kahneman w swym artykule z 1974 r. tłumaczą, że „kiedy A jest w wysokim stopniu charakterystyczne dla B, to prawdopodobieństwo, że A pochodzi od B, będzie uważane za wysokie” (tłum. własne – P.O.)²⁶. Takie uwarunkowanie skutkuje tym, że reprezentatywność jest rozumiana jako stopień podobieństwa²⁷. Tym samym stwierdzenie, że określony element jest reprezentatywny dla czegoś, równoznaczne jest z doszukaniem się podobieństwa pomiędzy nimi.

Heurystyka reprezentatywności oznacza po części myślenie według stereotypów. Taki wniosek potwierdza inny przykład Kahnemana i Tversky'ego, w którym polityk o wyprostowanej posturze idący żwawym krokiem, aby zabrać głos na mównicy, będzie prawdopodobnie postrzegany jako silny i stanowczy²⁸. Stereotyp *ex naturae* opiera się na pewnym wzorcu, stanowiąc zbiór skojarzeń łączących się z pewnym obrazem. Przy heurystyce reprezentatywności zmaterializowanie się w danej sytuacji obrazu podobnego do wzorcowego, pozwala na zasadzie skojarzeń przywołać analogiczne odczucia, jakie mają miejsce w stosunku do samego wzoru.

Myślenie heurystyczne prowadzić może do różnorodnych błędów poznawczych²⁹. Heurystyka reprezentatywności bazująca na podobieństwie do wzorca, często stereotypowego, dostarcza tego wielu przykładów. Jednym z nich jest tzw.

²⁴ G. Gigerenzer, *Gut feelings. The Intelligence of the Unconscious*, New York 2007, s. 8–12.

²⁵ *People predict the outcome that appears most representative of the evidence*. D. Kahneman, A. Tversky, *On the psychology of prediction*, „Psychological Review” 1973, 80(4), s. 237.

²⁶ *When A is highly representative of B, the probability that A originates from B is judged to be high*, A. Tversky, D. Kahneman, *Judgment under Uncertainty...*, s. 1124.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ D. Kahneman, A. Tversky, *On the Reality of Cognitive Illusions*, „Psychological Review” 1996, 103(3), s. 582.

²⁹ Tversky i Kahneman przyznają, że wyróżniane przez nich heurystyki, pomimo sporej użyteczności, czasami prowadzą do „poważnych i regularnych błędów” (*severe and systematic errors*). A. Tversky, D. Kahneman, *Judgment under Uncertainty...*, *op.cit.*, s. 1124.

conjunction fallacy. Błąd ten przejawia się w mylnym mniemaniu, że koniunkcja pewnych zdarzeń może cechować się wyższym prawdopodobieństwem ich wystąpienia niż prawdopodobieństwo każdego ze zdarzeń na nią się składających. Jedno z badań przeprowadzonych przez Kahnemana i Tversky'ego, dowodzące dobitnie przypisywania większego prawdopodobieństwa koniunkcji określonych elementów wskutek kierowania się ich reprezentatywnością, polegało na przedstawieniu kilku informacji na temat wymyślonych osób („Bill” oraz „Linda”) i poproszeniu ankietowanych, aby dopasowali zdania, które w sposób najbardziej prawdopodobny odzwierciedlają, kim osoby z badania mogą być³⁰. Dalsza część wyводу ograniczy się tylko do Lindy, gdyż w świetle celów niniejszego artykułu nie jest konieczne kompleksowe przedstawienie całości eksperymentu, a wybór opisu odnoszącego się do charakterystyki tej osoby jest trafny z uwagi na wpływ czy wręcz powszechność, jaką ta część badania zyskała we współczesnej psychologii³¹.

Badanie składało się z opisu informującego, że 31-letnia kobieta stanu wolnego o imieniu Linda, która studiowała filozofię, jest bystra i bezpośrednia (szczerza do bólu), a podczas studiów była dogłębnie zainteresowana sprawami dyskryminacji i sprawiedliwości społecznej oraz uczestniczyła w demonstracjach przeciwko broni jądrowej³². Na podstawie tego opisu respondenci zostali poproszeni o wybór jednej spośród przedstawionych im opcji, która wydaje się ich zdaniem najbardziej adekwatna w świetle informacji uzyskanych z ww. opisu:

- a) Linda jest nauczycielem w szkole podstawowej.
- b) Linda pracuje w księgarni i uczęszcza na zajęcia jogi.
- c) Linda jest aktywistką ruchu feministycznego.
- d) Linda jest pracownikiem socjalnym dla osób z problemami psychicznymi.
- e) Linda jest członkiem Ligi Wyborczej Kobiet.
- f) Linda jest kasjerką bankową.
- g) Linda jest sprzedawcą ubezpieczeń.
- h) Linda jest kasjerką bankową i aktywistką ruchu feministycznego (tłum. własne – P.O.)³³.

³⁰ A. Tversky, D. Kahneman, *Judgments of and by representativeness*, [w:] *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, red. D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, Cambridge 1982, s. 91 i n.

³¹ Opisujący przez Kahnemana i Tversky'ego błąd koniunkcji (*conjunction fallacy*) w dyskursie naukowym bywa określany również mianem „Linda problem”. Zob. np. A. Olszewski, *Linda problem – the tame solution in question*, „Analecta Cracoviensia” 2019, 51, s. 209–217.

³² A. Tversky, D. Kahneman, *Extensional Versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy in Probability Judgment*, „Psychological Review” 1983, 90(4), s. 297.

³³ Przytaczany tu przykład Tversky i Kahneman powielają w wielu swych publikacjach, a sam artykuł z 1983 r. po swej publikacji w „Psychological Review” w 1983 r. doczekał się kilku przedruków w książkach. Zob. m.in. A. Tversky, D. Kahneman, *Extensional Versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy*

Rezultat tego badania przeszedł do historii, gdyż więcej ankietowanych uważało za bardziej prawdopodobną możliwość, że Linda jest kasjerką bankową zaangażowaną w działalność feministyczną niż opcję, że jest tylko kasjerką, co zaprzeczało elementarnym zasadom logiki, gdyż zbiór (ilość) kasjerek musi być większy niż zbiór kasjerek zaangażowanych w działalność feministyczną, co stanowi prostą konsekwencję tego, że nie każda kasjerka jest przecież feministką³⁴. Heurystykę reprezentatywności najlepiej oddaje refleksja Kahnemana, który wspominając przeprowadzone wspólnie z Tversky'm badanie, stwierdza: „Wystawiliśmy logikę przeciwko reprezentatywności, i wygrała reprezentatywność” (tłum. własne – P.O.)³⁵. Przykład ten stanowi ilustrację schematu, według którego postępuje myślenie heurystyczne. Uwidacznia zarazem skupienie się na jednej informacji, na podstawie której wyciągany zostaje wniosek – zainteresowanie kwestiami dyskryminacji i sprawiedliwości społecznej, pomimo że miało miejsce jeszcze w czasach studenckich (co już na wstępie poddaje w wątpliwość przydatność tej informacji z uwagi na możliwość dezaktualizacji), prowadziło osoby badane do wniosku, że Linda powinna być feministyczną aktywistką. Zagadnienia dyskryminacji i sprawiedliwości społecznej wydają się charakterystyczne dla stereotypowego obrazu feministki, stąd wariant stwierdzający, że Linda jest zaangażowana w działalność feministyczną wydawał się reprezentatywny dla pojawiającego się w głowie ankietowanych wzorca.

Próba określenia relacji pomiędzy heurystyką reprezentatywności a rozumowaniem *per analogiam*

Heurystyka reprezentatywności opiera się na założeniu korelacji pomiędzy osądami na temat podobieństwa i prawdopodobieństwa³⁶. Z takiego założenia wyciągnąć można określone implikacje w rozumowaniu prawniczym. Widząc podobieństwo określonych sytuacji, można zakładać dążenie do rozstrzygnięcia ich w podobny sposób. Tym samym rośnie prawdopodobieństwo rozstrzygnięcia rozpoznawanej sytuacji według uprzedniej sytuacji podobnej, pełniącej funkcję wzorcową.

in Probability Judgment [w:] Heuristics and Biases. The Psychology of Intuitive Judgment, red. T. Gilovich, D.W. Griffin, D. Kahneman, Cambridge 2012, s. 24.

³⁴ Tym samym prawdopodobieństwo, że Linda jest feministyczną kasjerką, musi być niższe od tego, że jest tylko kasjerką. D. Kahneman, *Thinking, Fast and Slow*, Dublin 2012, s. 180.

³⁵ *We had pitted logic against representativeness, and representativeness had won. Ibidem*, s. 181.

³⁶ M. Bar-Hillel, *Studies of representativeness*, [w:] *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, red. D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, Cambridge 1982, s. 82.

Pytanie, czy zauważona korelacja determinująca sposób rozumowania prawniczego oznacza zarazem, że jest to jednocześnie rozumowanie *per analogiam*. Wydaje się, że udzielenie automatycznie odpowiedzi potwierdzającej byłoby nazbyt pochojne. Cechą wspólną niewątpliwie jest element podobieństwa, występujący zarówno na gruncie wnioskowania *a simile*, jak i przy heurystyce reprezentatywności. Pytanie sprowadza się do kwestii, czy podobieństwo samo w sobie świadczy o istocie rozumowania *per analogiam*. Innymi słowy, czy koncentracja na elementach podobnych w rozumowaniu prawniczym stanowi czynnik *a limine* powodujący, że rozumowanie to ma charakter wnioskowania *per analogiam*? Na tak postawione pytanie raczej należałoby udzielić odpowiedzi przeczącej, gdyż o ile rozumowanie *per analogiam* wymaga dostrzeżenia podobieństwa, o tyle można argumentować, że samo ono nie konstytuuje automatycznie wnioskowania *a simile*. W nauce prawa często podnosi się, że analogia służy wypełnianiu luk w prawie³⁷.

Pojęcie luki w kontekście prawa należy prawdopodobnie do najbardziej kontrowersyjnych i niedookreślonych zwrotów w języku prawniczym³⁸. Taki stan rzeczy stanowi pochodną problemów wokół problematyki ontologii prawa. Wątpliwości i rozbieżności w przedmiocie luki w prawie zdają się stanowić pokłosie wątpliwości i rozbieżności wokół rudymen tarnej kwestii, czym jest prawo³⁹. W konsekwencji w prawoznawstwie pojęcie luki jest rozumiane różnorodnie, prowadząc do wyróżniania różnych rodzajów luk. Gwoli przykł adu wskazać można Zygmunta Ziemińskiego, który wyszczególnia lukę konstrukcyjną (tetyczną), lukę logiczną (lukę przez przeciwieństwo) oraz lukę aksjologiczną (lukę *de lege ferenda*)⁴⁰. Luki można postrzegać jako pewnego rodzaju wyłom w idei założenia zupełności systemu prawa⁴¹. Właśnie jako „negowanie zupełności kwalifikacyjnej systemu prawa”⁴² pojmował luki Jerzy Wróblewski, który wyróżniał aż pięć rodzajów luki: lukę *extra legem*, lukę *contra legem*, lukę *intra legem*, lukę techniczną oraz swoistą lukę prawa⁴³.

³⁷ Jak trafnie podkreśla się w doktrynie, „rozumowanie *per analogiam* w systemie prawa może pełnić również inne funkcje (...), lecz funkcja w postaci usuwania luk zdecydowanie jest najczęściej wykonywana”. M. Słupczewski, *Rozumowanie *per analogiam* w prawie podatkowym*, Warszawa 2023, s. 16.

³⁸ Świadczy o tym ilość teorii i przypadków określanych mianem luk prawnych. Zob. E. Skorzynska, *Luka w prawie. Istota zjawiska oraz jego znaczenie dla prawa administracyjnego*, Warszawa 2017, s. 81–199.

³⁹ Na temat różnych sposobów rozumienia prawa zob. np. J. Stelmach, R. Sarkowicz, *Filozofia prawa XIX i XX wieku*, Kraków 1999, s. 13 i n.

⁴⁰ Z. Ziemiński, *Podstawy sporów „o luki w prawie, „Państwo i Prawo”* 1966, 2, s. 206–208.

⁴¹ S. Przewoźnik, *Zupełność systemu prawa. Analogia legis jako metoda uzupełniania luk w prawie*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2022, 1(30), s. 71.

⁴² Zupełność kwalifikacyjna (materialna) stanowi jedną z trzech wyróżnianych przez Wróblewskiego rodzajów zupełności systemu prawa, obok zupełności obowiązywania i zupełności decyzji (proceduralnej). J. Wróblewski [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979, s. 368–369.

⁴³ *Ibidem*.

Z pewnością w prawoznawstwie napotkać można jeszcze inne podziały i sposoby rozumienia luki, co wynika z zasygnalizowanej labilności wokół cechy zupełności systemu prawa i fundamentalnego ontologicznego dylematu, czym jest prawo i co się na nie składa. Nie podejmując absolutnie w niniejszym artykule tego zgoła filozoficznego i w gruncie rzeczy aporetycznego problemu, można poprzestać na stwierdzeniu, że skoro w prawoznawstwie nie ma jednomyślności co do tego, czym jest samo prawo, to naturalne jest, że również luka w nim może być rozmaicie rozumiana.

Abstrahując od głębszych rozważań na temat sposobów pojmowania luki w prawie, łączenie jej z rozumowaniem *per analogiam* przez znaczną część doktryny⁴⁴ można postrzegać jako element definiujący samo rozumowanie *per analogiam*. Do obrony wydaje się bowiem potencjalna argumentacja, że skoro rozumowanie z podobieństwa służy wypełnianiu luk, to w braku luk nie może mieć miejsce wnioskowanie *per analogiam*. Takie twierdzenie polega na założeniu, że jeżeli nie ma luk, to nie ma potrzeby rozumowania *a simile*. Potrzebne jest ono bowiem dopiero wówczas, gdy prawo nie przewiduje rozwiązania danej sytuacji. Takie myślenie znajduje dość długotrwałe podwaliny w orzecznictwie, gdyż już w 1969 r. Sąd Najwyższy w podjętej uchwale stwierdził, że „stosowanie analogii dopuszczalne jest pod warunkiem stwierdzenia luki w ustawie”⁴⁵.

Przy takim postrzeganiu wnioskowania *per analogiam* w braku stwierdzenia luki w prawie nie może być mowy o *argumentum a simile* nawet wówczas, gdy podejmowane rozstrzygnięcie opiera się na dostrzeżeniu podobieństwa. W rezultacie nie każde rozumowanie skupiające się na podobieństwie dwóch elementów oznaczałoby automatycznie rozumowanie *per analogiam*. Warto zauważyć, że na dostrzeganiu podobieństwa może opierać się również zwykłe stosowanie prawa polegające na trzymaniu się utartej linii orzeczniczej. W szczególności system prawa precedensowego, znamienny przede wszystkim dla państw anglosaskich należących do kręgu kulturowego *common law*⁴⁶, opiera się na podążaniu za podobnymi przypadkami, co determinowane jest zasadą *stare decisis*⁴⁷. Z uwagi na konieczność zachowania spójności i dynamiki niniejszych rozważań nie ma miejsca w tym artykule na badanie szczegółowych związków pomiędzy rozumowaniem *per*

⁴⁴ A. Kaźmierczyk, *Warunki stosowania analogia legis*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2013, 911, s. 21.

⁴⁵ Uchwała SN z dnia 20 marca 1969 r., sygn. III PZP 2/69, OSNC 1969/9/152, dostępna również w Systemie Informacji Prawnej LEX nr 15175.

⁴⁶ Zob. przykładowo A. Korybski, *Wykładnia przepisów prawa stanowionego w anglosaskim porządku prawnym (wybrane zagadnienia)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, 3(XXV), s. 428.

⁴⁷ Zasada ta nawiązuje do maksymy *stare decisis et non quieta movere*, co oznacza trzymanie się wypracowanego dotychczas podejścia. M. Koszowski, *Anglosaska doktryna precedensu. Porównanie z polską praktyką orzecznictwq*, Warszawa 2009, s. 21 i n.

analogiam a kryterium podobieństwa w stosowaniu prawa, zwłaszcza przy specyficie prawa anglosaskiego⁴⁸, można natomiast w tym kontekście postawić tezę, że stosowanie prawa w pewnej części opiera się na dostrzeganiu podobieństwa pomiędzy określonymi elementami, niezależnie od tego, czy zachodzi jakakolwiek luka. Tym samym podobieństwo w prawie ma charakter relewantny nie tylko przy wnioskowaniu *per analogiam*. Nie każde rozumowanie odwołujące się w jakiś sposób do podobieństwa musi automatycznie konstytuować rozumowanie *per analogiam*, jeżeli to ostatnie będzie definiować się przez pryzmat luki jako jego swoistego elementu koniecznego i warunkującego. *Ergo*, odnosząc poczynione tu właśnie spostrzeżenia do stanowiącej przedmiot badań relacji pomiędzy heurystyką reprezentatywności a wnioskowaniem z analogii, heurystyka reprezentatywności, mimo oparcia się na podobieństwie, nie musi *a priori* statuować rozumowania *a simile*. Taki wniosek koresponduje z rozważaniami prowadzonymi w ramach filozofii i metodologii nauk, gdzie niekiedy próbuje się dokonać dyferencjacji pomiędzy dostrzeżeniem podobieństwa a rozumowaniem analogicznym. Gwoli przykładu przytoczyć można Krzysztofa Szymanka, według którego „odnajdywanie i analiza przypadków zdradzających podobieństwo do przypadku badanego to rozumowanie stanowiące zwykle pierwszy etap myślenia analogicznego”⁴⁹. Tym samym samo dostrzeżenie podobieństwa, mimo że konieczne, nie jest jeszcze wystarczające dla stwierdzenia rozumowania *per analogiam*.

Jak więc widać, kwestia związków pomiędzy heurystyką reprezentatywności a rozumowaniem *per analogiam* zależy od tego, jak rozumie się to ostatnie⁵⁰. Ujęcie rozumowania *a simile* w znacznej mierze dotyczy zagadnienia luki w prawie⁵¹, a przyjmując założenie o konieczności jej wystąpienia jako przesłanki rozumowania przez analogię, dochodzi się do wniosku, że samo skoncentrowanie się na podobieństwie nie jest wystarczające. Dlatego nawet jeżeli określone rozumowanie wykorzystujące podobieństwo dla sformułowania wniosku ma charakter heurystyczny, stanowiąc heurystykę reprezentatywności, nie musi ono podpadać pod kategorię wnioskowania *a simile*.

⁴⁸ Kwestie te stanowią w istocie odrębne i niezależne problemy badawcze, stąd stanowiłyby niedopuszczalne – w kontekście niniejszego wywodu – dygresje, wykraczając stanowczo poza zakres rozważań.

⁴⁹ K. Szymanek, *Argument z podobieństwa*, Katowice 2008, s. 86.

⁵⁰ Abstrahując od potencjalnego różnego sposobu pojmowania analogii, w prawoznawstwie podkreśla się, że wnioskowanie przez analogię opiera się o wartościowanie, przez co *ex naturae* musi mieć ono charakter uznaniowy. Akcentuje to dobitnie Józef Nowacki, który *expressis verbis* konstatuje, że „aby można było drogą wnioskowania przez analogię (*analogia legis*) ustalić skutki prawne jakiegokolwiek faktu (...) każdy interpretator musi świadomie albo nawet nieświadomie przyjąć pewne założenia o charakterze wartościującym”. J. Nowacki, *Analogia legis*, Warszawa 1966, s. 163.

⁵¹ B. Liżewski [w:] A. Korybski, L. Leszczyński (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2021, s. 149.

Ponadto należy rozważyć, czy po części na postrzeganie określonego myślenia jako wnioskowania *per analogiam* wpływać nie będzie przedmiot podobieństwa. Czego ma dotyczyć podobieństwo na gruncie rozumowania *per analogiam*?⁵² Czy podobieństwo ma dotyczyć stanów faktycznych? Czy może elementów prawnych? *Prima facie* odpowiedź na tak postawione pytanie może ukierunkowywać na elementy prawne, gdyż w świetle dopiero co podkreślonego założenia, że luka prawna miałaby warunkować możliwość posłużenia się rozumowaniem *per analogiam*, którego zastosowanie miałoby prowadzić do jej wypełnienia, to wyobrażalna byłaby argumentacja, że analogia w tym znaczeniu odnosi się do sfery prawnej. Istota *argumentum a simile* sprowadza się bowiem do wyprowadzenia obowiązującego „jakiejs nowej normy prawnej” z innych norm obowiązujących⁵³. Tymczasem na gruncie heurystyki reprezentatywności przedmiot podobieństwa wydaje się indyferentny. Dla myślenia heurystycznego nie będzie bowiem decydujące, czy elementy podobne odnoszą się do sfery prawnej, czy do sfery faktycznej. Heurystyki mogą obejmować wszystkie elementy obecne w procesie myślowym. Czy podążając takim tokiem rozumowania, można wyprowadzić wniosek o zachodzeniu kolejnej różnicy między rozumowaniem *per analogiam* a heurystyką reprezentatywności?

Wydaje się, że w tej materii taki wniosek byłby zbyt daleko idący. Po pierwsze, warto zauważyć, że rozumowanie przy pomocy analogii nie jest zastrzeżone jedynie dla nauk prawnych, ale stanowi wręcz powszechny instrument metodologiczny⁵⁴ również w innych dziedzinach nauki⁵⁵. Dowodzi to, że rozumowanie poprzez analogię ma wymiar uniwersalny, nieograniczający się wyłącznie do obszaru prawoznawstwa. Po drugie, koncentrując rozważania na analogii w prawie, należy stwierdzić, że ściśle rozgraniczenie sfery prawnej i faktycznej w kontekście stosowania prawa – pomimo pierwotnego wrażenia ostrości zarysowanego tu podziału – wcale nie musi być tak oczywiste, jak by się *prima facie* mogło to wydawać. Stwierdzenie, że w danej sytuacji zachodzi luka w prawie, jest równoznaczne z przesądzeniem, że dla danego stanu faktycznego nie sposób jednoznacznie

⁵² Na relewantność kwestii, „co należy porównywać w rozumowaniu z podobieństwa w dyskursie prawniczym”, zwraca uwagę Tomasz Barszcz, uznając ją za jeden z trzech elementów wyróżnianego przez tego autora „modelu rozumowania *per analogiam*”. Zob. T. Barszcz, *O argumentowaniu z analogii w dyskursie prawniczym. Uwagi na tle sporu o stosowanie art. 745 Kodeksu postępowania cywilnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2020, 1/XXX, s. 10.

⁵³ M. Koszowski, *28 wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*, Warszawa 2019, s. 228.

⁵⁴ I. Dąbska, *O metodzie analogii* [w:] I. Dąbska, *Dwa studia z teorii naukowego poznania*, Toruń 1962, s. 9 i n.

⁵⁵ Maciej Koszowski stwierdza, że „to właśnie z pomocą analogii można było stawiać często bardzo odważne twierdzenia naukowe, które mimo, iż nie były w chwili ich postawienia możliwe do empirycznego udowodnienia, to jednak okazały się później jak najbardziej trafne, np. teoria heliocentryczna M. Kopernika”. M. Koszowski, *Fenomen analogii*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2010, 1, s. 34.

wskazać normy, która bezpośrednio określałaby konsekwencje prawne tego stanu faktycznego. Patrząc przez taki pryzmat, uwypukla się, że u podłoża luki w prawie leży sfera faktyczna, gdyż to w stosunku do niej stwierdza się brak stosownej regulacji prawnej. Widać w tym miejscu pewne sprzężenie między sferą faktyczną a prawną. Dlatego rozważane uprzednio odniesienie rozumowania *per analogiam* wyłącznie do sfery prawnej należy uznać za znaczną symplifikację, która wydaje się wręcz nieprawidłowa. Rozumowanie przez analogię rozpoczyna się od sfery faktycznej przechodząc do sfery prawnej – stwierdzenia, że danego stanu faktycznego nie da się rozstrzygnąć poprzez odniesienie do wyraźnej reguły prawnej⁵⁶. Jak podkreśla się w doktrynie, „u podłoża rozumowań *per analogiam* leży myśl zawarta w paremii: *ubi eadem legis ratio ibi eadem legis dispositio*, co oznacza, iż z podobieństwa stanów rzeczy wyprowadza się wniosek o podobieństwie ich prawnych konsekwencji”⁵⁷.

Co więcej, również elementy faktyczne i prawne będą ze sobą powiązane przy heurystyce reprezentatywności. Wynika to z tego, że również przy myśleniu heurystycznym sfera faktyczna i prawna są ze sobą immanentnie powiązane, przenikając się wzajemnie. Z uwagi na to, że przy heurystyce reprezentatywności cały proces przebiega szybko, tym bardziej obydwie sfery muszą się na siebie nakładać. Można by się nawet zastanawiać⁵⁸, czy myślenie heurystyczne pod pewnymi względami nie przypomina bezpośredniego rozumienia prawa wyróżnianego przez Jerzego Wróblewskiego⁵⁹, które polega na tym, że dla danego stanu faktycznego od razu znajduje się pasującą do niego normę prawną określającą skutki⁶⁰. Wówczas, gdy zachodzi sytuacja izomorfii⁶¹, heurystyka reprezentatywności bazować może na dostrzeżeniu podobieństwa pomiędzy zmaterializowanym w rzeczywistości konkretnym stanem faktycznym a modelowym stanem określonym w hipotezie normy prawnej, a jego dopasowanie odbywa się na zasadzie

⁵⁶ B. Brożek, *Rationality and Discourse: Towards a Normative Model of Applying Law*, Warszawa 2007, s. 143.

⁵⁷ Tak T. Stawicki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2003, s. 179.

⁵⁸ Odpowiedź, na ile koncepcja bezpośredniego rozumienia Wróblewskiego odpowiada myśleniu heurystycznemu, wymagałaby jednak osobnej jej analizy, stąd niniejszą refleksję należy traktować jedynie potencjalnie jako sygnalizację takiej możliwości.

⁵⁹ J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972, s. 109–111. Wróblewski traktował tę koncepcję jako deskryptywną ilustrację procesu pojmowania prawa, argumentując, że „bezpośrednie rozumienie normy, stanowiące coś analogicznego do »bezpośredniego rozumienia« innych wypowiedzi, jest faktem, któremu nie da się zaprzeczyć”. J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 117.

⁶⁰ Powiązanie elementów prawnych z elementami faktycznymi doskonale oddaje spostrzeżenie Wróblewskiego, że o tym, czy dany przepis jest jasny, często decyduje właśnie stan faktyczny. Ten sam tekst w jednym kontekście może być jasny, a w innym już nie. *Idem*, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 59.

⁶¹ *Idem*, *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 10–11.

subsumpcji, u której podłoża również znajduje się podobieństwo pomiędzy stanem abstrakcyjnym wynikającym z normy i konkretnym, jaki zaistniał w rzeczywistości⁶². Nawet jednak w przypadku, gdy w danej sytuacji nie ma jasności, tylko konieczne jest dokonanie wykładni prawa, możliwe jest przeprowadzenie jej w sposób heurystyczny. Wydaje się bowiem, że zbyt wąskie byłoby utożsamianie heurystyk wydawania sądów wyłącznie z bezpośrednim rozumieniem prawa. W tym miejscu upatrywać można miejsca również dla rozumowania *per analogiam*. Niezależnie od tego, czy zachodzi jednak sytuacja izomorfii, czy sytuacja wykładni, to postawienie takiego wniosku wymaga łącznego spojrzenia na elementy faktyczne i prawne, które splatają się ze sobą. Dopiero łączne ich zestawienie pozwala na wyciągnięcie wniosków na temat dopasowania określonego przepisu do zaistniałego stanu faktycznego, który w trakcie wykładni może uwydatnić lukę prawną. W takim wypadku pojawi się kwestia wnioskowania *per analogiam*. Kontrowersyjna jest jednak kwestia stosunku, w jakim analogia pozostaje do wykładni prawa⁶³. W nauce napotkać można na określenia „wykładnia *a simili*”⁶⁴. Podejście wiążące, czy wręcz utożsamiające wykładnię *a simili* z *analogiā legis* podkreśla niejasność zakresu zastosowania normy⁶⁵.

Podejmowanie tej kwestii wykraczałoby poza cele badawcze artykułu⁶⁶, jednak niezależnie od tego, czy rozumowanie *per analogiam* umiejscowi się w ramach wykładni prawa, czy obok niej, to dla jego uruchomienia konieczne jest zdiagnozowanie pewnych deficytów w zakresie określenia skutków danego stanu faktycznego na podstawie dostępnych norm prawnych. Stwierdzenie luki z reguły uwydatniać się będzie w praktyce, gdy złożoność stosunków społeczno-gospodarczych ujawni sytuację nieprzewidzianą. Podkreśla to postawioną tezę, że przeciwstawienie sfery faktycznej i prawnej przy wnioskowaniu z analogii byłoby sztuczne i nieprawidłowe, gdyż należy uznać, że obydwie one determinują rozumowanie *per analogiam*. Z tych względów wydaje się, że przedmiot podobieństwa

⁶² W jurysprudencji występuje nawet pogląd, że każda subsumpcja określonego stanu faktycznego pod postanowienia przepisu stanowi wnioskowanie przez analogię. Zob. J. Nowacki, *Analogia legis*, Warszawa 1966, s. 62.

⁶³ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2016, s. 173.

⁶⁴ Z. Ziemiński [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992, s. 195.

⁶⁵ Z. Ziemiński [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 168–169.

⁶⁶ Wymagałoby ono również dogłębnej analizy istoty i charakteru argumentu z podobieństwa, co stanowi materię kontrowersyjną i sporną nie tylko w ramach prawoznawstwa, ale całej filozofii nauki. W rozumowanie analogiczne wydaje się immanentnie wpisana pewna kontekstowość i konieczność przyjęcia określonych założeń, co niewątpliwie utrudnia systematyzację i stworzenie jakiegoś jednego modelu wnioskowania *per analogiam*. W dodatku, jak podnosi się w literaturze poświęconej problematyce analogii, „za najbardziej charakterystyczne dla argumentu z podobieństwa będziemy uważać brak znanych generalizacji czy też mocnych twierdzeń o charakterze statystycznym, pozwalających na otrzymanie konkluzji w trybie niejako sylogistycznym”. Tak K. Szymanek, *Argument...*, s. 120.

nie może być decydujący dla odróżnienia heurystyki reprezentatywności od rozumowania *per analogiam*, a przeprowadzona w tej części rozważań analiza dowiodła, że na podstawie przedmiotu podobieństwa nie sposób określić relacji pomiędzy heurystyką reprezentatywności a wnioskowaniem *a simile*. Kluczowa tym samym pozostaje wyartykułowana uprzednio kwestia luki prawnej, gdyż przyjęcie jej jako elementu warunkującego rozumowanie *per analogiam* wyraźnie delimituje przypadki, gdy odwoływanie się do podobieństwa ma na celu jej wypełnienie, od sytuacji, gdy dostrzeżenie podobieństwa pozwala na korzystanie z istniejącego dorobku.

Na zakończenie należy w związku z tym zauważyć, że nawet wówczas, gdyby rozstrzygana sytuacja związana była z zaistnieniem luki i koniecznością jej wypełnienia poprzez zastosowanie analogii, rozumowanie *per analogiam* pomimo oparcia się – podobnie jak ma to miejsce w ramach heurystyki reprezentatywności – na podobieństwie, samo w sobie nie musi mieć zawsze cech myślenia heurystycznego. Wnioskowanie *per analogiam* może odbywać się bowiem przy uwzględnieniu wszystkich elementów relewantnych w danym stanie, obejmując kompleksową analizę. W takiej sytuacji nie ma miejsca żadne myślenie skrócone czy uproszczone. Jeżeli dostrzeżeniu podobieństwa towarzyszyć będzie przed sformułowaniem osądu rozważenie wszelkich argumentów przemawiających za lub przeciwko oparciu na tym podobieństwie wyciąganego wniosku, to sformułowany osąd trudno postrzegać jako postać myślenia heurystycznego nawet wówczas, gdy ostatecznie bazować będzie na zauważonej reprezentatywności.

Wnioski

Powyższa analiza przemawia za tym, że pomiędzy rozumowaniem *per analogiam* a heurystyką reprezentatywności zachodzi stosunek niezależności zakresowej. Oznacza to, że może się zdarzyć, że rozumowanie *per analogiam* będzie miało charakter heurystyczny, jednak prawdopodobnie w większości przypadków tak nie będzie. W dodatku nie zawsze w procesie stosowania prawa rozumowanie opierające się na podobieństwie i statuujące zarazem heurystykę reprezentatywności, będzie stanowić postać wnioskovania *a simile*, gdyż jak wykazano powyżej, rozumowanie nawiązujące do elementów podobnych nie oznacza automatycznie rozumowania *per analogiam* w znaczeniu przyjmowanym przez znaczną część doktryny.

Rekapituluując tym samym przeprowadzone rozważania, należy stwierdzić, że mimo iż zarówno heurystyka reprezentatywności, jak i rozumowanie *per analogiam*, bazują na dostrzeżeniu podobieństwa, to nie jest uprawnione traktowanie

heurystyki reprezentatywności jako psychologicznej strony rozumowania *per analogiam*. Pomiędzy heurystyką reprezentatywności a rozumowaniem *per analogiam* występuje bowiem stosunek niezależności zakresowej. Może się czasami więc zdarzyć, że w razie zaistnienia luki i podejmowania w celu jej wypełnienia zabiegu wnioskowania prawniczego *per analogiam*, rozumowanie to będzie przebiegać jako myślenie heurystyczne. W takiej sytuacji rozumowanie *per analogiam* mogłoby prowadzić do niepoprawnych rezultatów, co zdeterminowane jest możliwością wystąpienia błędów poznawczych, których ryzyko niesie za sobą heurystyka reprezentatywności.

Bibliografia

- Araszkievicz M., Michalczak R., Pach M., *Argument z analogii*, [w:] *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021. <https://doi.org/10.12797/9788381383370.73>
- Araszkievicz M., *Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa* [w:] *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021. <https://doi.org/10.12797/9788381383370.04>
- Bar-Hillel M., *Studies of representativeness*, [w:] *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, red. D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, Cambridge 1982. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809477.006>
- Barszcz T., *O argumentowaniu z analogii w dyskursie prawniczym. Uwagi na tle sporu o stosowanie art. 745 Kodeksu postępowania cywilnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2020, 1/XXX. <https://doi.org/10.18290/rnp20301-1>
- Brożek B., *Rationality and Discourse: Towards a Normative Model of Applying Law*, Warszawa 2007.
- Dąmbska I., *O metodzie analogii*, [w:] I. Dąmbska, *Dwa studia z teorii naukowego poznania*, Toruń 1962.
- Gigerenzer G., *Gut feelings. The Intelligence of the Unconscious*, New York 2007.
- Gigerenzer G., Todd P.M., *Fast and Frugal Heuristics: The Adaptive Toolbox*, [w:] *Simple Heuristics that Make Us Smart*, red. G. Gigerenzer, P.M. Todd, ABC Research Group, Oxford 1999.
- Kabza E., *Problem stosowania analogii w prawie cywilnym*, „Forum Prawnicy” 2010, wrzesień.
- Kahneman D., *Thinking, Fast and Slow*, Dublin 2012.
- Kahneman D., Tversky A., *On the psychology of prediction*, „Psychological Review” 1973, 80(4). <https://doi.org/10.1037/h0034747>
- Kahneman D., Tversky A., *On the Reality of Cognitive Illusions*, „Psychological Review” 1996, 103(3). <https://doi.org/10.1037//0033-295X.103.3.582>

- Kahneman D., Tversky A., *Subjective probability: A judgement of representativeness*, [w:] *Judgement under uncertainty: Heuristics and biases*, red. D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, Cambridge 1982. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809477>
- Kahneman, D. *Maps of Bounded Rationality: A Perspective on Intuitive Judgment and Choice* (Prize Lecture, December 8, 2002). Pozyskano z: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/kahnemann-lecture.pdf> (dostęp: 12.5.2025).
- Kaźmierczyk A., *Warunki stosowania analogia legis*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2013, 911.
- Korybski A., Leszczyński L. (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2021.
- Korybski A., *Wykładnia przepisów prawa stanowionego w anglosaskim porządku prawnym (wybrane zagadnienia)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, 3(XXV).
- Koszowski M., *28 wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*, Warszawa 2019.
- Koszowski M., *Anglosaska doktryna precedensu. Porównanie z polską praktyką orzecznictwem*, Warszawa 2009.
- Koszowski M., *Fenomen analogii*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2010, 1.
- Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979.
- Marmor A., *Law in the Age of Pluralism*, Oxford 2007. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195338478.001.0001>
- Marsh B., Todd P.M., Gigerenzer G., *Cognitive Heuristics: Reasoning the Fast and Frugal Way*, [w:] *The nature of reasoning*, red. J.P. Leighton, R.J. Sternberg, New York 2004. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511818714.010>
- Marsh B., *Do Animals Use Heuristics?* „Journal of Bioeconomics” 2002, 4. <https://doi.org/10.1023/A:1020655022163>
- Marsh B., *Heuristics as social tools*, „New Ideas in Psychology” 2002, 20(1). [https://doi.org/10.1016/S0732-118X\(01\)00012-5](https://doi.org/10.1016/S0732-118X(01)00012-5)
- Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2016.
- Nowacki J., *Analogia legis*, Warszawa 1966.
- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994.
- Olszewski A., *Linda problem – the tame solution in question*, „Analecta Cracoviensia” 2019, 51. <http://dx.doi.org/10.15633/acr.3641>
- Orzeczenie TK z dnia 8 listopada 1994 r., sygn. P 1/94, OTK 1994/2/37.
- Przewoźnik S., *Zupełność systemu prawa. Analogia legis jako metoda uzupełniania luk w prawie*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2022, 1(30).
- Redelbach A., Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Skorczyńska E., *Luka w prawie. Istota zjawiska oraz jego znaczenie dla prawa administracyjnego*, Warszawa 2017.
- Ślupczewski M., *Rozumowanie per analogiam w prawie podatkowym*, Warszawa 2023.
- Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2003.
- Stelmach J., Brożek B., Załuski W., *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007.
- Stelmach J., Sarkowicz R., *Filozofia prawa XIX i XX wieku*, Kraków 1999.

- Szymanek K., *Argument z podobieństwa*, Katowice 2008.
- Tversky A., Kahneman D., *Availability: A Heuristic for Judging Frequency and Probability*, "Cognitive Psychology" 1973, 5. [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(73\)90033-9](https://doi.org/10.1016/0010-0285(73)90033-9)
- Tversky A., Kahneman D., *Extensional Versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy in Probability Judgment*, "Psychological Review" 1983, 90(4). <https://doi.org/10.1037/0033-295X.90.4.293>
- Tversky A., Kahneman D., *Extensional Versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy in Probability Judgment*, [w:] *Heuristics and Biases. The Psychology of Intuitive Judgment*, red. T. Gilovich, D.W. Griffin, D. Kahneman, Cambridge 2012.
- Tversky A., Kahneman D., *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*, "Science. New Series" 1974, 185(4157). <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- Tversky A., Kahneman D., *Judgments of and by representativeness*, [w:] *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, red. D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, Cambridge 1982. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809477>
- Uchwała SN z dnia 20 marca 1969 r., sygn. III PZP 2/69, OSNC 1969/9/152, dostępna również w Systemie Informacji Prawnej LEX nr 15175.
- Walasik M., *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2020.
- Wróblewski J., *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Wróblewski J., *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001.
- Ziemiński Z., *Podstawy sporów „o luki w prawie”*, „Państwo i Prawo” 1966, 2.
- Ziemiński Z., *Teoria prawa*, Warszawa–Poznań 1977.